

Christelicke

RAEDT

V O O R

Conscientieuse Menschen,
Die clagen over groote swaermoedicheyt
des Geestes ende aenvechtingen, daer mede sy
seggen dickwils ghequelt te zijn
in haer Ghemoedt.

Gestelt door *D. Iohannem Wtenbogaert*, ten versoecke
van sijnen goeden Vriendt N.N.

IN 'sGRAVENHAGHE,
By Anthonij Ianssz Tongerloo, woonende in de
Veene-straat, in de Thien Geboden
ANNO 1639

Christelicke
R A E D T
V O O R

Conscientieuſe Menſchen,
Die elagen over groote ſwaermoedicheyt
des Geestes ende aenbechtingen / daer mede ſy
leggen dickwils ghequelt te zijn in
haer Ghemoedt.

Gestelt door *D. Iohannem Wtenbogaert*, ten verſoecke
van ſijnen goeden Vriendt *N. N.*

IN 's GRAVEN-HAGHE,
By Anthonij Iansz Tongerloo, woonende in de
Deene-ſtraet / in de Thien Geboden.
ANNO 1639.

WEET & DURF

Christelicke
RAEDT
voor
Conscientieuse Menschen

Johannes Uytenbogaert

Colofon

Getranscribeerde digitale uitgave (PDF) door Weet & Durf

Digitale Bibliotheek Religiepolitieke traktaten

Redactie: J. Gruppelaar

Vormgeving: M.W.F. Yland

©2023 Weet & Durf / Alle rechten voorbehouden

j.gruppelaar@kpnplanet.nl | www.weetendurf.nl

*Christelicke Raedt
voor Conscientieuse Menschen, die clagen over
grootte swaermoedicheyt des Geestes ende aenvechtingen,
daermede sy seggen dickwils ghequelt te zijn
in haer Gemoedt.*

[3]

WY moeten voor een vaste Regel houden dese woorden Davids Psalm 34. 20. 21. *de Rechtveerdige moeten vele lijden, doch de Heere helptse uyt dien allen: hy bewaert hem alle sijne gebeente dat daer niet een ghebroocken en wort.* Zijn dan de lieden, die over soodanighe swaermoedicheydt ende aenvechtingen clagen, vroom (gelijck ick vertrouwe) soo hebben sy haer hier in te troosten, dat dit is der vromen lot, veel lijden, dan op d'een dan op d'ander manier. Ist oock anders met hun gestelt, soo hebben sy evenwel haer te troosten hier in, dat Godt haer die aenvechtinghen toeseynde rechtveerdelick ende tot haren besten.

Om nu te komen tot den Raedt daer na men vraecht, moetmen weten, dat ghelijck een Medecijn des lichaems qualick raedt geven kan sonder te weten des krancken gestaltenis, het alsoo oock niet wel doenlick en is goeden Raedt te geven in Geestelicke Siekten, gelijck dese (indien daer niet eenich grof bloet of melancholie mede gemengt en is, so men veel siet gebeuren) sonder te weten d'oorsaek waer uyt die aenvechtingen of swaermoedicheyden spruyten: daer van men niet wel seeckere kennisse hebben en kan, dan uyt den mondt ende verclaringhe der geener die met de aenvechtingen gequelt zijn, die dan oock met een hebben te seggen, welcke ende hoedanige die aenvechtingen zijn.

[4]

Hier toe is noodich, dat soodanighe aenghevochtene of swaermoedige menschen haer eygen Gemoet ende Conscientie eerst wel selve neerstich ontasten ende ondersoecken, na 't woort 1. Cor. 11. 28. *De mensche beproeve hem selve.* Item 2. Corinth. 13. 5. *Ondersoeckt u selven of ghy in het Geloove zijt: Beproeft u selve: Bekent ghy u selver niet, dat Iesus Christus in u is?* Daer by dan noch wel moet overdacht zijn dit woort 1. Joan. 3. 20. *Ist dat onse herte wroeckt, Godt is meerder dan onse herte, ende weet alle dinck.* Daer mede d'Apostel te kennen geeft, dat als wy ons selven al wel beproeft hebben, ende in ons ghemoet overtuycht zijn, dat het met ons van binnen niet in allen deelen is gestelt alst wel behoort, datter dan lichtelick noch wel vry wat meer is, dat ons soo niet te vooren en comt, 't welck nochtans Gode bekend is, als die alles weet. Derhalven wy des te sorchvuldiger moeten zijn om onse Conscientie ende voorgaende leven wel te ondersoecken, om te sien of wy ons niet tegen Godt en hebben vergrepen met eenighe merckelicke overtredinge, daer uyt dan sodanige swaermoedicheyt, ende aenvechtinge die ons quelt, int gheheel of deel, mochte spruyten: wel lettende met een op 't geen wy lesen Psalm. 32. 2. daer wel geseyt wort, dat *de Mensch, diens sonden Godt hem niet toe en reeckent, gheluckich is,* maer met die conditie die daer by staet, *In welckers geest geen valscheyt en is:* om te leeren, datmen in't ondersoecken sijns ghemoets niet gheveynst, maer oprechtelick moet gaen voor Godt, indien men wil gheholpen zijn.

Als wy dan door het wel besinnen ende ondersoecken onser voorgaender wegen, ende nau ondertasten onser Conscientie all' ons doen ende laten scherp toetsende aen des Heeren woort ende geboden, sonder ons selven eenichsins te vleyen ons selven vinden overtuycht, dat onse voorleden sonden in't gheheel of ten deel oorsaek zijn vande swaermoedicheydt die ons ontstelt, ende dat onse Conscientie ende ghemoedt ons daer over wroeckt, quelt ende droevich maect: so is evenwel door Gods genade, goede hulpe ende raedt daer teghen, tot onsen troost ende verquickinge, indien wy daer op in ern-

[5]

stighe achtginghe nemen sulcx als volcht.

Eerst, dat sodanige swaermaedicheydt of aenvechtinge (soo men 't noemt) den mensche niet quaedt maer goet ende heylsaem is.¹ *De droefheyt na de werelt seyt d'Apostel 2. Cor. 7. 10. 11. werckt de doot: maer de droefheyt na Godt* (so ick hoope sodanige droefheyt of swaermoedicheyt te zijn) *werckt onberouwelicke betering ter salicheydt, jae veronwaerdiginghe, vreesse, ende wraecke.* Wat wraecke doch? niet om sich selven quaet te doen (dat waer dollicheyt) maer om gram ende qualick te vreden te zijn op ons selven, ons selven verfoeyende dat wy met onse Sonden selve oorsaek zijn van onse swaermoedicheyt ende droefheyt,² verweckende alsoo door onse yegen schult des Heeren gramschap, ende ons selven berovende van de blyschap des H. Geestes, ende die de geloovige altijd vermaendt

---

¹ *Eerste Raedt, sijn Sonden te overdencken.*

² 1. *Thess. 1. 6. Phil. 4. 4.*

worden alle tijdt te hebben inden Heere. Voor soo veele dan dese aenvechtingen komen van Godt, soo zijnse een teecken dat Godt ons lief heeft, ende ons niet wil laten verlooren gaen, gelijk wy verdient hebben, ende ghelijck veelen anderen ghebeurt, die Godt in hare sonden laet smooeren: maer dat hy ons behouden wil, indien wy de wegen ingaen die hy ons voorschrijft in sijn woort. Daer zijn *menschen* (seyt de H. Judas vs. 4) *die de Ghenade onses Heeren Iesu Christi misbruycken tot wulpsheyt, ende int geen sy natuerlick weten als de onredelicke beesten verderven* (vs. 10) *vleyschelicke, geenen geeft hebbende* (vs. 19.) die oock gheseyt worden (Ephes. 4. 19.) *roeckeloos, of ongevoelick* te zijn, als geen gevoelen hebbende of geen werck maeckende van 't quaet dat sy doen. Sulcker menschen staet is seer ellendich ende beclagelick, immer so seer als was *der Laodiceen* (Apoc. 3. 16, 17.) die *seyden dat sy rijk waren*, ende geen gebreck en hadden, daer sy nochtans waren *ellendich, jammerlick, arm, blind, ende naeckt*. Hier tegen is den standt der geener die upt den slaep der sonden ontwaecken, ende 't wroegen haers gemoets voelen, veel geluckiger: Ja soo, dat sy midden in hare aenvechtinghen Godt daer over hebben te dancken. Want haer selve voelende met het sware pack harer Sonden belast ende beladen, is de verquickinge, die Christus belooft den geenen die tot hem

[6]

comen na by. 'Tis waer dat *de Castijdinge alsse teghenwoordich is geen vreucht maer droeffnisse schijnt te zijn, maer daer na geeftse vreedsame vrucht der gerechticheyt allen die daer door geoeffent zijn*, seydt d'Apostel Heb. 12. 11. Daerom oock sodanige aenvechtingen, met recht, gestelt mogen worden onder *de meenigerley versoeckingen, in dewelcke de gheloovige beproeft worden als door het vyer, een kleynen tijdt bedroeft zijn, de, daer in wy ons hebben te verheugen*, seydt d'Apostel 1. Petr. 1.6. Dit geeft dan voor eerst groote verquickinge ende troost in sodanige aenvechtingen, wanneer wy bedencken dat se ons van Gode werden toegeschickt t'onser betering.

Dese betering is het tweede,³ dat sodanigen Conscientieusen swaer-geestigen menschen te bedencken staet, om also van trappe tot trappe tot de rechte Remedie te comen. Tot dese betering worden wy doorgaens van Godt in sijn woort vermaent, als eene nodige saecke om ruste te vinden voor onse Sielen ende Gemoederen.⁴ *Wasschet u, reynicht u, doet uwe boose wesen van u, laet af van 't boose, leert goet doen, komt dan*, roept de Heere by Esaiam 1.16. 17. Ende by Jeremiam 7. 3. *Betert u leven ende handel*. Oock by Ezechielem 18. 30. *Werpt van u alle uwe overtredingen, ende maectt u een nieuwen herte ende eenen nieuwen geest: want waerom wilt ghy also sterven?* D'Eerste Predicatie die *Joannes, Christi Voorloper* dede Matth. 3.2. Oock *Jesu Christi* onses Salichmaeckers selve Matth. 4. 7. was dese, *Betert u*. Soo belast oock de Heere sijnen Apostelen *in sijnen naem te predicken Bekeeringe*. Luc 24. 47. Ende als de Joden den Apostelen om raedt vraeghden tegen hare Sonden, gaven sy hun desen selven raedt, *Bekeert ulieden*. Act, 2, 38, ende Act. 3. 19. *Betert u lieden, ende bekeert u op dat uwe sonden souden mogen uytgedaen worden*. De heylighe Petrus seydt oock wel uytdruckelick 1. Petr. 3. 10. *uyt den Pfalm 34. Wie het leven wil lief hebben ende goede dagen sien* (of in sijn ghemoet gerust ende wel te vreden zijn) *die trede af van den quaden ende doe het goede*,

'Tgunt also geseydt wordt int generael moet yder een int werck stellen int particulier,⁵ bysonder ten aensien van die overtredingen daer over yemant sijn gemoet meest wroecht

[7]

ende sijnen, Geest swaermoedich maectt. Ten Exempel: Neemt dat yemant sich hebbe grootelick verlopen in grootsheyt, hoochmoet, hovaerdie, twisten &c. ende sijn gemoet is daer over beswaert. Wat raedt? Dat hy sich daer in betere, na den raedt des Apostels Col. 13.10. in dese woorden: *Weest becleedt als uytvercooren heyligen ende beminde Godts, met vriendelickheydt, ootmoedicheydt, sachtmoedicheydt, lanckmoedicheydt, vergevende ende verdragende malcanderen*. Yemant is beswaert als sich hebbende vergrepen met gulsicheyt, dronckenschap, te veele wereltsche becommeringen: hoe sal hy van die beswaernis ontslagen worden? hier mede dat hy sich daer in betere na de vermaninghe Christi Luc. 21. 34. *Wacht u dat uwe herten niet t'eenigher tijdt beswaert en werden met gulsicheyt, ende dronckenschap, ende sorchvuldicheyt deses levens, op dat dien dach u lieden niet haestelicken overvalle*. Ende des Apostels Ephes. 75. 18. *En drinckt niet droncken in wijn waer in overdaet is, maer wort vol des Geestes*. Yemandt heeft sich in sijn jonckheydt of anders, te buyten gegaen in vuyle pzoposten, hoererien, onreynicheyt, oock giericheydt &c. Ten is niet mogelick, of die geene die hier aen schuldich is, ende sulcke sonden in Godts woort hoort bestraffen, en moet daer over in sijn gemoet onstelt ende beswaert worden. Wat sal hy doen tot sijner verlichtinghe? Luysteren na den raedt des Apostels Ephes. 4. 29. *Laet geen vuyler reden uyt uwen mont gaen, maer ghebruyckt goede stichtelicke reden, die aenghenaem zijn te hooren*. Ende Ephes. 5. 3. 4. 5. *Hoererie ende alle onreynicheydt of giericheydt, laet die onder u lieden oock niet ghenoeemt worden, noch oneerlickheydt &c. want gheen onreyn, noch hoereerder noch gierighe en sal erfdeel hebben int Coninckrijcke*

³ Tweede Raedt, sijn leven te beteren.

⁴ Int Generael.

⁵ Int particulier.

Christi ende Godts. Is yemandt beswaert over eenighe ongerechticheydt gepleecht in eenighe administratie van tydelick goedt? Wat middel? Die neme ter herten den raedt des selven Apostels Eph. 4. 28. *Die gestolen heeft en steele niet meer, maer arbeide liever, ende wercke dat goet is, op dat hy hebbe te geven den geenen die noot heeft.* Daniel de Propheet gaf den Coninck Nabuchodoneser desen raedt Dan. 4. 24. als hy seyde *Heer Coninck,*

[8]

laet u mijn raedt wel ghevalen, ende maeckt u los van uwe sonden door gerechticheydt, ledicht u van uwe misdaet door weldaet aen den armen, soo sal Godt ghedult hebben met uwe Sonden. Ende Syrach, cap. 3. 32. *Gelijck het water een bernende vuyr uytbluscht, also wilt de aelmisse de sonden uyt.* Dit sach *Zacchæus*, den rycken *Tollenaer*, wel, als hy, vele luyden hebbende verongelijckt, ende Jesum den Boet ende Troost-predicker in sijn huys ontfanghen hebbende, seyde (hoe wel dat niet en wordt ghestelt tot eenen universalen wet voor allen) *Siet Heer, de helft van mijn goet geef ick den armen, ende indien ick yemant yet bedriechlick ontvonden hebbe, dat geve ick vier dobbel weder.* Dit waren teekenen van rechte boetveerdigheyt, daer op hy desen troost van den Heere ontfinck: *Huyden is desen huys salicheydt geschiedt, na dien hy oock een Soone Abrahæ is: want de Soon des menschen is ghecomen om te soecken ende salich te maecken dat verlooren was.* Luc. 19. 8. 9. 10. In Summa: hebben wy de werelt, der selver pracht, prael, sinlickheyt, costelickheyt, ende anders na de wereltsche maniere aengehangen: Neemt in achtinge 1. Joan. 2. 15. 16. 17. *Hebt de wereldt niet lief, noch wat in de wereldt is, begeerlickheyt der oogen, begeerlickheyt des vleesches, ende grootsheydt des levens: want de wereldt vergaet met alle hare begeerlickheyt, maer die den wil des Heeren doet blijft eeuwelick.*

Hier by moet comen ten derden,⁶ dat het principaelste is, ende sonder 't welck al het voorgaende vergeefs ware, namelick de overdenckinge vande groote ende onbegrijpelicke barmherticheydt Godts int vergeven ende quijtschelden aller onser Sonden: die niet en gheschiet om onser wercken wil, noch om de waerdicheyt onser boete ende bekeeringe, al hoewel die niemant en geschiet sonder dat hy sich bekeert ende betert (soo nu is geseyt) maer *om niet, uyt Godes Genade, door de versoeninge in Christo geschiet, den welcken Godt voorgesteld heeft tot versoeninge door het Geloove in sijnen bloede tot bewijsinghe sijner gerechticheyt door de vergevinge der voorleden Sonden.* Rom. 3. 24. 25. *Soo dat Christus is de versoeninghe voor onse Sonden, ende niet alleenlick voor onse Sonden, maer voor*

[9]

gheheel des Werelts. 1. Joan. 2. 2. Dit is onse hooghste troost, daer tegen geen aenvechtinghe, swaermodicheyt, of quellinghe en gelt, voor alle die in Christum gelooven, ende *haer gheloove bewijsen uyt hare goede wercken,* Jac. 2. 28. *ende neerstich zijn om haere beroepinghe ende verkiesinghe vast te maken, met bethooninghe van deucht in onsen gheloove, ende inde deucht wetenschap, maticheyt, lijdsaemheydt, Godtvruchticheyt, broederlicke vriendelickheyt ende liefde, in de welke, als wy daer in overvloedich zijn, den inganck in het eeuwighe Coninckrijck onses Heeren ende Salich-maeckers Iesu Christi ons rijckelijck toegedient wort.* 2. Pet. 5. 6. 7. 8. 11. Hierom wort ons her Euangelium ghepredickt, niet alleen *tot bekeeringhe, maer oock tot vergevinghe der sonden.* Luc. 24. 47. *Soo yemant vraeght, of de Sondaer dien troost, die hy heeft te scheppen uyt de belofte van verghevinghe der sonden, sich niet en mach toe-eygenen voor ende al eer hy de gheseide boetveerdicheydt, ende beteringh sijns levens, in allen deelen volkomelick bethoont, ende in 't werck hebbe ghestelt; dien antwoorde ick, dat Godt soo langhe niet en wacht, maer hy kent ende siet het herte, en weet of daer in geen gheveynstheyt, valscheyt of bedrogh en is, Psalm 32, 2.⁷ Dat niet zijnde, ende des Sondaers herte recht zijnde ghetroffen ende inghenomen, met waerachtigh leetwefen ende haet teghen de voorgaende ende begane sonde, oock met een oprecht, heylich, ernstigh voornemen, van die voortaan te vlieden, te schuwen, ende sijn leven en is in alles te beteren, soo is Godts barmherticheydt terstont daer tot vergevinghe ende quijtscheldinghe, midts dat hy sich voort spoede in het betrachten ende bethoonen vande datelicke beteringhe. Kompt dan noch den Sondaer, inde aenvechtinghe, te vooren, dat hy dit ende dat heeft ghedaen, dat het gedaene niet kan herdaen worden, maer ghedaen moet blijven: dat Godt rechtbeerdigh is so wel om te straffen na sijne dreyginghen, als om te vergeven nae sijne beloften: daer teghen moet hy stellen *de versoeninghe alrede gheschiet in Christi bloet, tot bewijs van Godts rechtveerdigheyt,* soo my hebben gheseyt, daer door de Heere maeckt dat onse sonden ons niet en werden toeghereeckent tot straffe, maer worden quitghe-*

[10]

scholden, vergeven, ende ghehouden als offe noyt gheschiet of gedaen en waren, na 't woort Esa. 1. 18.⁸ *wanneer uwe sonde oock alrede bloedroot is, soo salfe doch sneeuw wit worden: wanneer sy is als rosijn-verwe, soo sal sy doch wit worden als wolle.* *Ick doe of wisse uyt uwe overtredingen, roept*

⁶ *Derde Raedt, sijn toevlucht nemen tot Godts barmherticheyt in Christo tot vergevinge der Sonden.*

⁷ *Al ist schoon dat des levens betering, noch niet en is in alle deelen so 't behoort.*

⁸ *Troostelicke beloften van quijtscheldinghe der sonden.*

de Heere (Esa. 43. 25.) *ende en ghedencke uwer sonden niet*. Noch sonden. (Esa. 44, 22.) *Ick delghe uyt uwe misdaet als een Wolcke, ende uwe sonde als eenen nevel*. Daerom singht David (Psalm 103. 12.) *Soo verre 't Ooste is van het Weste, laet hy onse overtredinghe van ons zijn*. Wy lesen oock by Ezechielem cap. 18. 21. *Indien de Sondaer sich bekeert van alle fijne sonden, aller sijner overtredinghen die hy ghedaen heeft en sal niet ghedacht werden*. Micheas de Propheet, cap. 7. 19. seyt mede wel duydelick, *Hy sal sich onser weder ontfermen, onse misdaet dempen, ende alle Sonde inde diepte der Zee werpen*. Hier by moeten wy dan sonderlingh ghedencken, dat Christi bloet *is het bloet des Nieuwen Testaments, dat uytghestort is voor veelen tot vergevinghe der sonden*, soo Christus selve verklaert in sijn leste Avontmael, daer hy ons 't houden des Avontmaels *tot sijnder ghedachtenis*, of tot ghedachtenis sijns doots bevoelen heeft, Matth. 26. 28. Luc. 22. 19. Dit versterckt oock Joannes, daer hy seyd, 1. Joannis. 1. 7. *Het bloet Iesu Christi des Soons Godts reynicht ons van alle sonden*. Ende Paulus, 1. Timoth. 2. 4. 5. 6. *Godt wil dat alle menschen salich worden, ende tot kennisse der waerheyt komen. Daer is een Middelaer tusschen Godt ende de menschen, Iesus Christus, die hem selven ghegheven heeft tot een versoeningh voor allen*. Dit noemt de selve Apostel, 1. Timoth. 1. 15. *Een ghetrouw woort, ende aller aenneminghe waerdigh, namelick, dat Iesus Christus inde werelt ghekomen is om de Sondaren saligh te maecken, van de welcke ick de meeste ben*, 't welck elck boetvaardigh ende gheloovigh Sondaer segghen, ende hem selven toe-eyghenen mach, ende behoort, om sich daer op te verheughen ende met getroosten ghemoede te singhen als inden Psalm. 32. 1. 2, *Wel hem dien de overtredingen vergeven zijn, dien de sonde bedeckt is, dien de Heere de misdaet niet toe en reeckent*.

Maer de Sondaer moet wel letten op 't gheen David in-

[11]

den selven Psalm daer by voeght aen 't seste veers met dese woorden, Daerom sullen u alle Heyligen bidden ter rechter tijdt, ende wanneer de groote watervloeden komen, en sullen sy aenden selven niet gheraecken; 't Welck ons dan een aenleydinghe geeft tot een *Vierde saecke*⁹ die de aengevochten swaermoedige mensch, sonderlinghe mede te betrachten heeft, 't welck is het *Ghebedt*, ende 't selve *geduyrigh*, ghedaen *ter rechter tijdt*, om te moghen vast staen wanneer de *groote watervloeden komen*. Yemandi mocht vrAGEN, of 't Ghebedt dan noch noodigh is als men vergiffenis van sonden heeft, ende door de selve alrede ghetroot ende verquickt is.¹⁰ Ick antwoorde eerst, dat David spreeckt van sijn exempel te volghen, ende om vergiffenis van sonden te bidden, voor, te weten, om die te verkrijghen, ghelijck hy ghedaen hadde. Ten tweeden, datmen beyde, voor ende nae, om verghevinghe van sonden bidden moet, jae soo langh wy inde Werelt leven. In 't ghebedt dat Christus ons leert, vermaent hy mede aldus te bidden: Vader, *Vergeeft ons onse schulden*. Matth. 6. 11. Of, gelijk Lucas verhaelt cap. 11. 4. *Vergeeft ons onse sonden*. 't Is oock Petri raedt aen Simon den Tooveraer, Actor. 8.22. *Bid Godt, of u die ghedachte uws herten vergeven worde*. Hierom badt David met *suchten* ende *weenen*, soo dat hy *moede* was van suchten, ende *sijnen legher met tranen nat maeckte*. Psalm. 6. 7. Siet oock Psalm 38. ende 51. ende elders. Soo noch *Manasses de Coninck Iuda*, 2. Chron. 33. 12. Oock de *Sondaeresse* Luc. 7. 37. 38. Oock *de Tollenaer* Luc. 18. 13. Oock *Petrus* Luc. 22. 61. 62. Oock *de Moorder hangende aen 't Kruys*. Luc. 23. 42.¹¹ Oock na dat wy die verkreghe hebben moeten wy om vergiffenis bidden, op dat wy de verkregene genade behouden, ende noch vorder verkryghen mogen. Niet datter Gode immermeer berouwt ons in ghenade opghenomen, ende ons onse sonden vergeven te hebben: Want, soo wy lesen Rom. 11. 29. *De gaven ende beroepinghe Godts zijn onberouwelick*, of en konnen hem niet berouwen. Maer om dat ghebeuren kan, ende dickwils ghebeurt, datmen inde beteringh des levens stilstaet, oock te rugghe gaet, jae t'eenmael wederom vervalt, ende men de werelt wederom lief

[12]

krijgt, gelijk *Demas*, over den welcken d'Apostel klaecht met dese woorden 2. Timoth. 4. 10. *Demas heeft my verlaten, na dien hy de teghenwoordige Werelt heeft lief ghekrege*. Ofte ghehijck die 't woort *Godts ghehoort ende met blijchap ontfanghen hebbende, gheerghert worden als de vervolginghe ende verdruckinghe komt om het woort*, of, die 't woort laten *versmachten door de sorchvuldigheden deser werelt, en verleydinghen der Rijckdommen*. Matth. 13. 20, 21, 22, Ghelijck oock die *Hebreen*, die verlost zijnde uyt het slaafhuys van Egypten, evenwel *inde ruste niet en zijn ghekomen* om dat sy *Godt terghden* met hare sonden: daeruyt d'Apostel oorsaek neemt te vermanen datmen *toesie om van den levendighen Godt niet af te treden door de verleydinghe der sonden*: Maer dat wy *Christi deelachtigh gheworden zijnde, het beginsel des vertrouwens totten eynde toe vast houden*, Hebreen 3, 11, 12, 13, 14, op dat wy anders doende in ons selven niet waer en maken 't *spreekwoort, De Hondt is weder ghekeert tot sijn selfs uytspousel, ende de ghewasschen Seughe tot de wentelinghe in het slick*. 2. Petr. 2. 22. Daer dese dinghen gheschieden, ende men alsoo voortgaet sonder andere vernieuwinghe (die soo

⁹ *Vierde Raedt: bidden.*

¹⁰ *Voor de vergevinghe der sonden, om die te verkrijgen.*

¹¹ *Nae de vergevinge der sonden om die te behouden.*

beswaerlick gheschiet, datse als onmoghelick ghestelt wort Hebr. 6.4.) daer wort het oude met het nieuwe afghekerft, nae 't woort dat wy lesen by Ezechiel. 18. 24.¹² *Soo hem de Rechtveerdige keert van sijne gherechtigheyt, ende doet quaet, levende na alle grouwelen die de Godtloose doet, soude die leven? Iae aller sijner gherechtigheyt die hy ghedaen heeft sal niet ghedacht worden, maer in sijne overtredinghen ende sonden die hy ghedaen heeft sal hy sterven.* Hier op moet wel ghelet zijn, op dat wy de ghenade ende verghevingh der sonden ontfanghen hebbende, deselve niet en misbruycken, ende op Godts barmhertigheyt met en sondigen. Ten desen eynde is wel aen te mercken, dat Christus, ons hebbende leeren bidden, ende onder anderen oock dit: *Vergeeft ons onse schulden, ghelijck wy onsen schuldenaren vergheven*, Matth. 6, 12, int leste, achter aen dat ghebodt ende die leeringhe van bidden, dese lesse daer by gheeft, vs. 14. 15. *Want indien ghy-lieden den menschen hare misdaden vergheeft, soo sal u lieden uwe Hemelsche Vader oock vergheven,*

[13]

Maer indien ghy-luyden den menschen haere misdaden niet en vergeeft, soo sal oock u Hemelsche Vader u lieden uwe misdaden niet vergheven. Daer mede de Heer te kennen gheeft, dat al hadde schoon onse Hemelsche Vader onse misdaden vergheven, dat die verghevinghe evenwel gheen kracht hebben en sal in sijn uysterste oordeel, ist saecke wy niet en betrachten de conditie op de welcke hy ons onse misdaden vergheven heeft. Dit verklaert de Heer met een seer bequame duydelijcke ghelijckenisse (Matth.18): van een Schuldenaer, die sijnen Heere seer veel schuldigh zijnde, ende niet hebbende te betalen, ende hemselves daer over siende in uysterste benautheyt, sijnen Heere te voete viel, ende soo badt, dat de Coninck met barmhertigheyt bewoghen zijnde, hem de geheele schult quit scholt. Dit zijnde also gheschiet, vondt die Schuldenaer, een sijn mede-dienaer, die hem maer eene kleyne somme schuldigh was, ende oock niet hebbende waer mede voldoen, sijnen mede-knecht, hem even in gelijcker voegen badt als hy den Koninck ghebeden hadde: Maer te vergeefs, sijn mede-knecht wilde hem niet verhooren, maer tracteerde hem wreedelic, willende 't uysterste recht van hem hebben. Wat geschiet? De Koninck, dat vernemende, riep dien boosen knecht wederom, ende hem bestraft hebbende over sijne hardicheyt ende onboochlickheydt over sijnen mede-knecht, heriep sijn voorgaende pardon ende quijtscheldinghe, wierp hem inden Kercker, ende leverde hem de pijnighers over tot dat hy alles soude betaelt hebben, 't welck hem onmoghelijck was. Ende op dese ghelijckenis maeckt de Heere Christus dit besluit Matth. 18. 35. *Alsoo sal oock mijn Hemelsche Vader u lieden doen, ten sy ghy van herten vergeeft yeghelijck sijn broeder sijn misdaet.*

Hier uyt sietmen klaerlick, dat, wanneer de sondaer Godt om vergiffenis der sonden ghebeden heeft, ende soo langhe, tot dat Godt hem soo veel als in sijn herte seyt, ghelijck hy seyde tot den gichtigen Matth. 9. 12. *Soon, vertrou, u sonden worden u vergheven:* dat hy daerom niet en moet laten om vergiffenis der sonden vorder te hidden, als of hy nu sijn Schaeaphens al op 't drooghe hadde (soomen met een spreek-

[14]

woort seyt) maer dat hy moet in continuele sorghvuldigheyt¹³ blyven om te behouden de genade die hem in Christo van Gode ghedaen is, *werckende sijn salicheyt in vrese ende beven.* Phil. 2. 12. Ende wel lettende op de lesse die de Heere gaf den krancken die hy ghenesen hadde, Joan. 5. 14. *Gaet ende en sondigh niet meer, op dat u niet ergher en gheschiede.* Oock gheduerichlick den Heere biddende, dat hy die ghenade ons bewesen in 't vergheven onser sonden, finalick ende absolutelick in 't uysterste oordeel, dat wy noch verwachten, wil bekrachtighen. Temeer moeten wy aldus gheduerichlick om de vergiffenis onser sonden bidden, om de veele aenhangende verdorventheyden, die noch by ons zijn, soo uyt voorgaende gewoonte van sondigen als andersins, ende dat wy *alle in veelen lichtelick struyckelen* Jacob. 3. 2. Daerom ghelijck wy, soo langhe wy leven Godt bidden ende aenroepen moeten, om die dinghen die onse Salich-maecker ons heeft leeren bidden Matth. 6. ende Luc. 11. Soo hebben wy insonderheyt mede alle daghe te bidden, Vader, *vergeeft ons onse sonden*, als mede in dat Ghebedt begrepen: welck gheduyrigh bidden ons dan oock sonderlingh dient om ons selven onse te vooren bedrevene sonden, ende om de welcke wy soo zijn bedroeft gheweest, t'elckemael weder in ghedachtenis te brengen, op dat wy ons daer over voor den Heere schamen, sijne groote ghenade in 't vergheven der selver ghedencken, 't leetwesen dat wy daer over hebben, gheduerich bethoonen, ende ons selven te meer beneerstighen om ons van sondighen te wachten, ende inde beteringhe des levens voort te gaen, ten eynde wy de vreuchde *ende blijtschap des heylighen Geestes, daer mede wy in onse herten als overgoten worden, wanneer wy uyt het Gheloof in Iesum Christum gherechtveerdicht zijnde, vrede met Godt hebben door Iesum Christum, staende in de hoope die niet en beschaemt*, (Rom. 5. 1. 2. 5.) niet en verstooren, ende ons met nieuwe sonden geen nieuwe droefheyt aenvechtingen, swaermoedicheyt ende quellinghen op den hals en halen. Want ghelijck de recidive, of het weder in

¹² Indien wy terugge keeren, wort het oude met het nieuwe afghekerft.

¹³ Continuele sorghvuldigheyt.

storten in voorgaende sieckten nae den lichaem, ergher ende periculeuser is als de voorgaende sieckte: alsoo brenghet het vervallen des menschen

[15]

in voorgaende sonden den mensche meer droefheydt, swaermoedigheydt ende quellinghe toe, als te vooren, met groote trouble ende verstoorringhe vande gerustigheyt des gemoets, die wy inden Heere verkregghen hadden: Want wy maecken daer mede weder een nieuwe bressche in ons ghemoet, die daer nae weder veele reparerens van noode heeft, door nieuwe rechtveerdigheyt.

Hier by komt noch,¹⁴ dat wy eenen doot-vyandt hebben, namelick *den Satan, die rontom ons gaet als een brieschende Leeuwe, soeckende wien hy verslinde*. 1. Petr. 5. 8. arbeydende met groote listicheyt *wederom te moghen keeren in 't Huys daer hy uytgegaen is*, Matth. 12. 44. *Teghen desen hebben wy den strijt: tegen desen moeten wy ons wapenen*, hebbende niet alleen *de Lendenen omgort met de waarheyt, ende de borst bedeckt met de rechtveerdigheyt, ende de voeten geschoeyt met veerdigheyt des Euangely des vredes, aennemende boven al den schilt des Geloofs, om alle de vyerige pijlen des boosen uyt te blusschen, oock den helm der salicheyt, ende 't sweert des Geestes, 't welc is Gods woort*: maer oock insonderheyt recommandeert ons d'Apostel tot desen geestelicken strijt het Ghebedt, als een vande voornaemste wapenen hier toe van noode, als hy seydt, *met alle biddinge ende smeekinghe, biddende taller tijdt inden Geest, ende in dat selve waeckende met alle gheduerigheyt*. Leest hier van Ephes. 6. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Hier uyt sien wy van hoedanighe importantie het Ghebedt is in desen strijdt, om *machtigh te worden inden Heere, ende inde streckte sijner kracht, om te moghen staende blijven tegen de listen des Duyvels*, so d'Apostel noch spreeckt Ephes. 6. 10. 11. Daerom seydt Jacobus seer wel Jac. 5. 16. *Dat het krachtigh Gebedt des rechtveerdighen vele vermacht*. So is dan dit het Officie van een vroom Christen: dit behoort sijne voornaemste sorghe te wesen dat hy bidde. Men moet *altijdt bidden ende niet vermoeyt worden*, seyde de Heere Christus, daer toe hy oock eene bequame ghelijckenis ghebruyckt Luc. 18. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 't Ghebedt is vruchtbaer, soo voor dit als het toekomende leven. Wort yemandt ghedruyckt met tegenspoet, hanght hem eenigh perijckel boven 't hooft, is hy in smertelijcke sieckte of eenige

[16]

andere benautheydt? Dat hy bidde. Wroecht hem 't ghevoelen sijner sonden? prickelt hem sijne Conscientie? Schrickt sijn ghemoet voor de straffe der Hellen ende d'eeuwighe doot. Dat hy bidde. Is hy in 't uysterste ghevaer sijns levens? Dat hy bidde. Dit is d'eenighe vertroostinghe, d'eenighe hoope, d'eenighe toevlucht. Daerom seyde een oudt Leeraer seer wel, dat *het Ghebedt is de Ziel, oft leven vande Ziel*. Want soo nuttigh, so noodigh is 't ghebedt, dat de Ziele ende 't leven selve daer door schijnen te leven.¹⁵ Maer wanneer sullen wy hidden? *Te rechter tijdt*, seyde David (of so d'oorspronckelicke Text houdt) *inden tijdt der vindinghe*, dat is, als Godt sich wil laten vinden. Ende wanneer wil hy sich laten vinden? Dan, als ons de aenvechtinghen, de swaermoedigheydt, de quellinghen aen boort komen, als onse Geest daer over ontstelt ende bedroeft is: Want dat is soo veel te segghen als, bidt my nu aen. *Roept my aen inden nootd, ick sal u helpen*. Want daer toe seyndt Godt die aenvechtinghen opdat wy bidden souden, ende hy oorsaeck soude hebben ons te verhooren, Jae, van den tydt af, dat Godt ons tot hem, dat is, tot bekeeringhe ende gheloove in Jesum Christum, gheroepen heeft door de verkondigingh des Euangeliums isset de tijdt der vindinghe, dan wil hy sich voortaan ende t'allen tijden laten vinden, dan roept hy ons, dan treckt hy ons, dan streckt hy sijn hant tot ons uyt, dan ist de tijdt daer van d'Apostel spreeckt 2. Corinth. 6. 2. *In aenghenamen tijdt heb ick u verhoort; ende ten daghe der salicheydt heb ick u te hulpe ghekomen. Siet nu is de aenghenamen tijdt, nu is de dagh der Salicheyt*. Ende om dat dese tijdt duyrt soo langhe 't Euangelium ons ghepredickt wordt, ende wy daer door ter salicheyt gheroepen worden ('t welck duyrt soo langhe wy leven) soo moeten wy Godt oock bidden gheduyrichlick ende t'aller tijdt. Hier toe streckt oock de vermaningh Esai. 55. 6. *Soeckt den Heere terwijl hy te vinden is, roept hem aen dewijl hy na by is*. Wel is waer dat de Heere niet en schijnt nae by te zijn, wanneer wy hem dickwils bidden ende niet soo terstont verhoort en worden, dat de swaericheyt ons stracx van 't herte strijckt.¹⁶ Maer dat doet hy voor

[17]

eenen korten tijdt,¹⁷ op dat hy onsen yver int bidden te meer opscherpe, ende te meer doe aen-houden int bidden, ende te seggen met David, *Heere hoe wildy mijner soo langh vergeten? hoe lange verberghdy u aensicht voor my? hoe langhe sal ick sorgen in myner sielen, ende my angsten in mijnen herten dagelicx* Psalm 13. 1. 2. Item Psalmo 44. 24. 25. 26. *Ontweckt u Heere, waerom slaept ghy? waeckt op, ende verstoot ons niet so ganschelick. Waerom verberghet ghy u aengesicht, ende vergeet onser ellenden ende benautheyden? Want onse Siele is gebuyght ter aerden, onsen buyck kleeft aen den*

¹⁴ *Het gebedt is noodigh inde strijt der aenvechtinge.*

¹⁵ *Bidden inden tijt der vinvinghe.*

¹⁶ *De Heer is den oprechten bidder alle tijdt na by, al ghelaet hy sich anders voor eenen korten tijdt.*

¹⁷ *De Heer is den oprechten bidder alle tijdt naby, al laet hy sich anders voor eenen korten tijdt.*

aertbodem. Want dat gebeurt dickwils inde aenvechtingen, dat Godt schijnt inde selve van ons geweecken, jae ons tegen, ende op ons vertoornt te zijn. Christo Jesu sijnen lieven Sone selve, die gheheel ende al sonder sonde was, heeft de Vader in den tijdt sijns lijdens groote bangicheden voor eenen korten tijdt laeten voelen. Matth. 26. 38. 39. ende 27. 46. soo dat hy *inde daghen sijns vleesches gebeden ende smeeckingen, met stercke roepingen ende tranen offerde*, Heb. 5. 7. ende *in banger aenvechtinghe wesende, soo dat sijn sweet wierdt gelijk druppelen bloedts, badt by des te vyeriger*, of, te langer. Luc. 22. 44. Is dat den alderheylighsten geschiet *om onse sonden*: (Esa. 53. 5.) *ist wonder dat de Heere sijn aensicht somtijds oock ons ontrect, om ons te beter te doen gevoelen ons eygen sonden*, niet om ons te verlaten, maer te beter te beproeven, ende den smaeck der volgende genade des te aengenamer te maecken? Als ons dan sulcx wedervaert, moeten wy even-wel aen-houden, met vertrouwen dat wy sullen vinden dien onse Siele soeckt, na 'twoordt Jerem. 29. 12, 13, 14, *Ghy sult my bidden, ende ick wil u verhooren: ghy sult my soecken ende vinden: Want soo ghy my van ganscher herten soecken sult, soo wil ick my van u vinden laeten.* Daer op wy dan ons selven in ons eygen herte eenen moet in-spreecken moeten, ende segghen met den Apostel Heb. 4. 16. *Laet ons toegaen met vrymoedigheydt tot den throon sijner Genade, op dat wy barmhertigheydt verkrijgen, ende Genade vinden in den bequamen tijdt der hulpe.*

Als wy ons aldus, soo in onse gebeden als andersins, in onse swaermoedigheydt ende aenvechtingen dragen, laet dan

[18]

de *water-vloeden* (van dewelcke David spreeckt Psalm 32.) vry komen,¹⁸ laet de Sathan woeden, ghelijck een rasende Hel-hondt, als hy is, laet hem brullen ghelyck een wilde Stier, brieschen als een Leeuw, bruyschen als een onghestuymige rasende Zee: De Almachtige Heere, metten welcken wy in onse Gebeden spreecken, die wy onse nooden te kennen gegeven ende op-gedragen hebben, die alle onse gelegentheydt weet: Jesus Christus de Almachtige Soon Godts, die *de wereltdt overwonnen* heeft met haeren *Vorst, den Duyvel*, Joh. 16. 33. Joan. 14. 30 ende den selven *onder onse voeten vertreden* sal, Rom. 16. 20. sal ons bystaen, sal alle die swarte duystere nevelathtighe wolcken verdrijven, ende een schoone Sonne-schijn, ende lieffelick aengenaem ververschend windeken zijns H. Geests in onse herten laeten opgaen ende soetelick wapen tot onsen troost: sal ons maecken tot eenen Bergh, Psalm. 125. 1. of tot eene vaste Rotse midden inde zee, tegen den welcken de geduyzigh aen-rollende, grollende ende stootende baren uiet en vermogen. *'Thuis* onses gheloofs zal niet beswijcken, maer vast staen. Want het is op *eenen Rotzsteen* gefondeert, so Christus spreeckt Matth. 7. 25. Sodat wy vrolick mogen singen, als inden Psalm.46. *Als ons de noot overvalt krachtigh: ons borcht en heyl is Godt almachtigh: Sulcx bevinden wy inder noodt, En hebben in hem troost seer groot: Dies vreesen wy in geenen dinghen, &c.* Oock sullen wy met den Apostel moghen seggen, Rom. 8. 31. 32. 33. 34. 35. 38. 39. *Is Godt voor ons, wie is tegen ons? Die sijn eygen Soon niet en heeft gespaert, maer heeft hem voor ons allen over-gegeven, hoe soude die niet alle dingen met hem schencken? Wie sal d'uytverkorene Godts beschuldigen? Godt is het diese rechtveerdigh maeckt. Wie ist die verdoemt? Christus is voor ons ghestorven. Wie sal ons van de liefde Christi scheyden? Noch doodt, noch leven, noch teghenwoordige, noch toe-komende dingen, noch hooghte, noch diepte, noch eenige creatuyre, en sal ons scheyden van de liefde Godts, dewelcke is in Christo Jesu onsen Heere.* Ende ofschoon Sathan altemet wederkomt, ende eenen nieuwen aenval doet, gelijk hy een onvermoeyt Geest is, dorstende na ons verderf: wy moeten ons daer over niet bedroc-

[19]

ven noch ontsetten. Wy moeten maer op onse hoede zijn, *waecken ende bidden, op dat wy niet en vallen in versoekinghe* nae Christi vermaning, Matth. 26. 41. Wy en moeten ons geen ruste inbeelden, soo langhe wy inde wereltdt zijn, van sijne aenslagen ende archlistigheden, maer oock in desen deele vastelick gelooven waerachtigh te zijn dat Job seyt cap. 7. 1. *Dat de Mensche altijdt inden strijdt moet zijn op aerden,* 't welck bysonder in desen geestelicken strijdt soo seecker is, dat wy vermaent worden *getrouw te zijn* (namelick in desen strijdt) *totter doodt ende dat de Heere ons alsdan de kroon des levens sal geven.* Apoc. 2. 10. Daerom oock niemandt *overwinner* genoemt en wordt, Apoc. 2. 7. 11. 17. 26. ende Apocal. 3. 5. 12. 21. dan die ten eynde toe ghestreden heeft: ende alle de ruste ende 't groote loon dat den overwinner aldaer belooft wordt, siet al op het toe-komende leven. Daer-entusschen moeten wy goedts moets zijn, ende ons vande overwinninge verseeckert houden, doende ons devoir met waecken ende bidden, soo wy geseyt hebben: 't welck soo seecker is dat de Schriftuyr in desen deel spreeckt van het toe-komende, als of het alreede tegenwoordigh ende gheschiet ware, ghelijck wy onder anderen sien in Joannis brief, daer hy van gheloovige ende kloecke Jongelingen inden Geest, die noch niet overwonnen en hadden, maer noch waren inden strijdt, schrijft, als overwonnen, ende die victorie alreede inde handt hebbende. Dit zijn sijne woorden 1. Joan. 2. 13. 14.

¹⁸ Groote ende onuytspreeckelicke troost voor den genen die dese raedt volgt.

Ick schrijve u Jongelingen. Want ghy hebt den boosen verwonnen. Ende noch eens: Ick schrijve u longhelingen, Want ghy zijt sterck, ende het woordt Godts blijft in u, ende ghy hebt den boosen verwonnen. Soo seecker is de overwinninghe. 'Twelck geen wonder is: Want hy, die met ons is, is meerder ende machtiger dan die inde wereltd is, dat is, dan de Duyvel met alle sijn geweld. Oock isset soo, dat die uyt Godt geboren is hem selven bewaert, door de stercke hulpe ende genade Godts, so dat de boose hem niet en kan genaken, om hem dodelick te quetsen. Weder-staet hem maer alleen (seyt Jac. 4. 7.) ende hy sal van u vlieden. Hoe salmen hem weder-staen? Soo nu geseyt is, met waccken ende bidden, aen hebbende alle de wapeningen Gods

[20]

ofte, (gelijck Petrus seyt 1. Petr. 5. 9. ende dat op een uytkomt) *vast zijnde int Geloove, wetende dat 't selve lijden in uwe Broederschap, die in de wereltd is, volbracht wordt.* Soo dat een yeder, dien dese strijdt wedervaert, moet dencken, dat hy't alleen niet en is, maer 't is eenen ghemeynen strijdt voor alle kinderen Godts, voor alle die de sonden vyandt zijn, voor alle die den Heere Jesum liefhebben, voor alle die na den Hemel, na de eeuwige onsterffelichheydt, na't eeuwige leven trachten, d'een mach wat min, d'ander wat meer hebben, maer alle moetense desen wegh in, alle moetense beproeft worden ghelijck het goudt int vyer gheloutert ende beproeft wort, derhalven oock sy alle malkanderen in den vrijt helpen ende bystaen met hare Gebeden.

Een saeck sal ich hier noch by doen,¹⁹ ende daer mede sluyten. Een Christen Mensch, die desen strijdt onderworpen is, en moet sich oock niet te seer ontstellen, al vallen hem somtijts, ofte door des Booses archlistighe treecken ende vonden (die ons dickwils on-ondervindelick zijn) of door andere imaginatien ende inbeeldingen, eenige vreemde gedachten in, veroorsaect somtijds door onse eygen verborventheyt, somtijts door de boosheydt *der werelt*, die doch (donderling in dese tijd) die *geheel int boose is gestelt*: (1. Joan. 5. 19.) somtijds door eenigh propoost dat wy hooren, het zy in particuliere t'samenspreeckingen, of oock op den Predick-stoel: Als ten exempel, 1. Dat de wereltd vol Atheisten is. 2. Dat vele de Religie maer en houden voor een inventie ofte vondt van Menschen. 3. Dat selve onder de Apostelen eenen Judas is gheweest, die hem selven verhangen heeft. 4. Datter so vele geschillen zijn in de Religie, ende soo vele Secten, datmen naulicx en weet waer aen men sich houden sal, ende diergelijcke dingen meer, die droevigh zijn om hooren, ende evenwel somtijds inde discoursen ende redenen te pas komen, oock bequamelick ende ten goeden worden voor-ghestelt. Daer-en-tusschen evenwel eenigh swaermoedigh vroom Mensch diese hoort, gedyense somtijds tot quellinge ende swaermoedige oock wel aenbechtende, gedachten. Hier over, segge ick, en moeten wy ons so niet ontstellen, dat wy ons deselve souden laten

[21]

gedyen tot eenighe twijffelmoedigheydt. Want het is een van beyden; Ofte wy ontstellen ons over sulcke dingen, om dat wy die verfoeyen als grouwelick, ende sulcke, die onder de menschen niet behooren gevonden te worden, welcke ontsteltheyt goet ende loffelick is, ghelijck de ontsteltenisse des vromen Loths daer van Petrus schrijft ende gedenckt: Ofte de gedachten ende ontstellungen, die wy daer over hebben, en zijn maer vliegende ghedachten, die by ons niet soo lang en blijven logeeren, datse eenige toestemminge tot quade illatien ofte conclusien in onse herte souden te wege brengen, hoewelse ons quellen, ende wy daerom de selve niet geerne en hadden. In desen geval en reeckent ons de Heer sodanighe gedachten niet toe, ende en hout ons niet schuldich aen sodanige vliegende gedachten, die in onse macht niet en zijn. Daer-en-tusschen en moeten wy evenwel soo teder niet zijn, noch onse swaermoedigheydt so veel toegeven, dat wy van sodanige dingen niet en souden mogen hooren vermanen sonder quetsing onses gemoets, of sonder 't selve in te trecken tot eenige schadelicke onsteltheyt, of oock twyffelmoedicheyt. God de Heere selve verhaelt dickwils inde H. Schriftuyre verscheyden grouwelen, die onder de menschen ommegaen, oock sijne schrickelicke rechtveerdighe oozdeelen over de selve, alles tot onser waerschouwinge, ende op dat wy hem over sijne rechtveerdige oordeelen souden prijsen.

David seyt Psalm 53. Dat *de dwase in sijn herte spreeckt, daer is geen Godt.*²⁰ Of nu de dwase dit seyt of denckt, al daerom de Wyse sich selven daer in quellen, of eenige twijfelende ghedachten toelaten, als of daer wat aen mocht wesen? Dat sy verre. Leest maer de Psalm heel uyt, ghy sult aldaer teghen sodanige Godloofe ydele gedachten goede waerschuwing ende remedie vinden.²¹ Judas was een dief ende verrader zijns Meesters: ende hoe de Heere hem meer Genade had ghedaen, hem kiesende oock tot een Apostel, hoe sijne sonde grouwelicker was, ende Godts oordeel rechtveerdiger in sijn ongheluckigh eynde. Dat dient tot waerschouwinge, dat wy de begeerlickheydt, die ghewoon is allencxkens in 's menschen Herte, inte sluypen, niet de minste plaets en geven, op dat

[22]

---

¹⁹ Remedie tegen eenige vliegende gedachten.

²⁰ 1. Van Atheisterye.

²¹ 2. Van schrickelicke oordeelen Gods.

men niet van quaet tot erger en verval, ghelijck Judas: daer teghen Petri des Apostels uytgaen, weenen ende boetveerdigheydt op 't kraeyen vanden Haen ons moet dienen tot exempel om, so haest de sonde begaen is, boete te doen, ende uyt te gaen.²² Onder de Heydenen zijn luyden geweest die selve een Religie versierden, alleen om't volck te houden in ghehoogaemheydt tot bevestiginge van haren Staat. Ooch kan zijn dat selve onder de ghenaeemde Christenen gevonden worden, Politijcke luyden geacht, als Machiavel ende zijns ghelicke, die van de Christelicke Religie in den grondt niet veel beter ghevoelen en hebben als die andere. Maer, een recht Conscientieus verstandigh Christen, sal hem daer aen niet soo verre stooten dat hy hier over eenige twyffelhoedigheydt soude plaets geven in sijn herte, maer moet gedencken, dat die eerste, gheweest zijn Heydenen die Godt niet en kenden: ende dat d'andere zijn geweest quade Politicke, ende wereltsche menschen, die lichtelick tot sulcke prophane ghedachten vervallen. Sal een recht Christen sich daer in ontstellen? Geensins. Hy sal veel eer Godt dancken van herten, vande genade die hem gheschiedt is, dat hy een Christen is, die den Godt des Hemels, *den Vader onses Heeren Iesu Christi kent te zijn den eenighen waren Godt, ende dien hy ghesonden heeft Iesum Christum, ende dat in die kennisse het eeuwige leven bestaet*, Joan. 17. 3. zijnde de Christelicke Religie eene Religie soo Goddelick, so Heyligh, soo perfect ende volkomen, dat het onmogelick is dat deselve zy van elders als van Godt. Want, geen Engel of Mensche en soude die immermeer hebben konnen bedencken, ghelijckmen met vele redenen krachtelick kan bewijzen.²³ Dat onder den Christenen vele verschillen ende oneenigheden zijn om 't stuck van de Religie, en behoort ons ghemoet oock niet te verswacken. De Heere Christus en sijne Apostelen selve hebben ons die dissensien voorseyd, wetende dat de luyden haer niet en souden houden aen de eenvondigheydt van des Heeren woordt, om haer te reguleren na die dingen die Christus ende sijne Apostelen den menschen duydelick hadden voor-ghedragen, maer dat sy haer selven ende andere quellen souden met vele menschelicke insettin-

[23]

gen, oock met vele articulen ende besluuten, die ofte onwaerachtigh zijn, ofte inde heyliche Schrift niet en zijn klaer uyt-ghedrukt, om noodtsaekelick ghelooft ende aenghenomen te moeten worden, aen dewelcke men nochtans de Conscientien soude willen binden, waer uyt dan oneenigheyden, twisten, schendinghen, jae oock vervolginghen souden spruyten, die nochtans de Heere soude toe-laten om de sijne te beproeven. Vraeghtmen nu hoe een oprecht Conscientieus Christen sich in dese Religions verschillen sal daghen? Dit sal hy doen, om te segghen in 't korte.²⁴ I. Nademael hy siet dat Godt krachten der doolinghen inde wereldt sendt om der menschen ondanckbaerheydt rechtveerdelick te straffen, sal hy sich daer in niet quellen, maer sal Godt met sijne oordeelen laten begaen *biddende middeler-wijl dat Godts woordt loope ende verklaert worde: oock dat wy verlost worden van de ongheregelde boose menschen*. 2. Thess. 3. 1. 2. II. Vast houdende aen Iesum Christum den Sone Godts d'eenighe Salichmaecker der wereldt, *die ons van Gode is gheworden wijsheydt, rechtveerdigheydt, heylighmakinghe ende verlossinghe*. 1. Cor. 1. 30. Sal hy sich na alle syn vermoghen, *oeffenen inde Godtsaligheydt*. 1. Tim. 4. 7. alle tijdt arbeydende *te behouden 't Geloove, ende een goede Conscientie*. III. Inde Religions differenten, sal hy, sonder te sien op de menschen, *staen na waarheydt met liefde, om op te wassen in hem die 't hooft is Christus*. Ephes. 4. 15. ende sal, *alles beproevende, 't goede behouden*, 1. Thess. 5. 17, *besorgende daerentusschen dat eerlick is in aller menschen oogen, ende met alle menschen in vrede levende so veel mogelick is*. Rom. 12. 17. 18. niemandt hatende, *niemandt verdoemende*. Matth. 7. 1. 2. maer die anders gesint zijn, verdragende, ende Godts oordeel bevelende. Soo hy alle dese dingen wel onder-houdt ende *sonder ophouden bidt*. 1. Thess. 5. 17. sal hy metter tijdt (want het so teffens niet en geschiet) van sijne quelling ende swaeremoedigheydt ontslagen werden, ende also, door Godts Genade, overwinnen in desen strijdt: Ende *Christi Iock, dat lieffelick is, op hem nemende, oock van hem leerende dat hy ootmoedigh ende*

[24]

sachtmoedigh van herten is, sal hy ruste vinden voor sijne Siele, Matth. 11. 29. 20.

Neemt dit in danck van u E. Vriend ende Dienaer inden Heer

I. WTENBOGAERT.

²² 3. Over de religie ofte Godsdiensdigheydt.

²³ 4. Over de verschillen in Christenheydt.

²⁴ Hoe eene oprechte Conscientie haer sal draghen in de Religions gheschillen.